

Bazar, 31 avqust 1919-cu il, nömrə 264

AZƏRBAYCAN

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzetəsidir

İkinci səneyi-dəvamiyyəsi. Yekşənbə, 4 zihiccətül-haram sənə 1337. 31 ağustos 1919 sənə.

Türk və islamliğa müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Dərc edilən məqalatın mükafatını idarə təyin edir. Məhəlli-idarə: Bakı, Vorontsovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” idarəsi. Telefon nömrə 39-60. Tək nüsxəsi 2 manat.

Abunə şəraiti: Qeyri şəhərlər üçün 1 aylığı 40 rublə, 2 aylığı 70 rublə, 3 aylığı 100 rublə. Bakı üçün 1 aylığı 35 rublə, 2 aylığı 60 rublə, 3 aylığı 90 rublə. Abunə şəraiti ancaq həmin sənə oktyabr ayının 1-nədək heasb olunur.

Elan fiati: birinci səhifədə sətri 5 rublə, axırncı səhifədə sətri 4 rublə, itən şeylər və yer axtaranlar üçün 3 rublə.

“AZƏRBAYCAN” QƏZETƏSİ KONTORU TƏRƏFİNDƏN

Qəzetəni nəşr etmək üçün məxaric artdığından, kağızın və bir para mətbəə materiallarının bahalandığından dolayı “Azərbaycan” qəzetəsi nəşriyyəti həmin avqust ayının 23-dən müvəqqəti olaraq qəzetənin tək nüsxəsi fiyatını 2 manat etməyə məcbur olmuşdur. İşbu abunə şəraiti ancaq həmin sənə oktyabr ayının 1-ədək hesab olunur.

ELAN

Mən, İsmayıl Ağaəliyev, bununla elan edirəm ki, mənim şərikim olan Məşhədi Həsən və İsmayıl Ələkbərovlar bu gündən etibarən məndən ayrılmışlar, onlar etdiyi işlərinin cavabdəhəndəliyini mən öz öhdəmə götürmürəm. Naberejni, nömrə 23, İsmayıl Ağaəliyev

9010

SİRK “MODERN”

Yekşənbə günü avqustun 31-ndə 1919-cu ildə məşhur sportsmen Pyotr Nikolayeviç Yelizarov tərəfindən mükəmməl surətdə vücuda gətirilmiş Fransa güləş mübarizəsinin 61-nci günüdür.

Bu gün 3 çift pəhləvan mübarizə edir.

1-nci: Zakoroyko – Oleynikov.

2-nci: Staroşvili – Jan-de-Kolonani.

3-ncü: Buyvolov – Kreçetov.

Mübarizə Yelizarovun təhti-nəzarətində [nəzarəti altında] olacaqdır. Pəhləvanların çıxışı və mübarizənin başlanma-sı saat 11-in yarısında. Tamaşa başlanacaq 8-də, qurtaracaq 12-də.

9012

Bakı Şəhər İdarəsi şəhərin Rozinov qardaşları ilə Bakı şəhər konkalarının işləməsi barəsində 4 avqust 1919-cu ildə başladığı müahidənaməsi [sazişi] 9-cu maddəsinə binaən [əsasən], bununla ümumə elan edir ki, həmin müahidənamənin 9-cu maddəsinə görə, müahidənamə bağlandığı gündən hesab olunaraq 3 ay, yəni noyabrın 4-ə qədər 1919-cu ildə hər sərnişindən 1 manat 80 qəpik alınacaqdır. Mütəəllimlərə [şagirdlərə] isə öz şəhadətnamələrini göstərmək şərti ilə 50 faiz güzəşt olunacaqdır. Polis məmurlarına və şəhər qulluğunda olanlara minmək haqqı təyin olunmamışdır.

Vağzal-Mixaylovski bağ xətti-hərəkəti [hərəkət xətti] yekşənbə [bazar] günü avqustun 31-də 1919-cu ildə açılır. Vağzaldan Mixaylovski bağa tərəf səhər saat 6:45 dəqiqədə gəlib, gecə saat 11-ə qədər hərəkətdə bulunacaqlar.

Şəhər İdarəsi

T-231

**HÖKUMƏT TEATROSU
AXŞAM TAMAŞASI**

**Bu mövsümdə birinci dəfə olaraq
“Gülmək və ağlamaq” gecəsi**

Müsəlman Aktyorlar İttifaqı artistləri iştirakı ilə bazar günü zilhiccətül-haram ayının 4-də 1337 sənəsi (ağustos ayının 31-də 1919-cu ildə) şükuhlu [görməli] bir mənzərədə mövqeyi-tamaşaya qoyulacaqdır Əbülhəsən Anaplinin və Rza Darablinin əsərləri olan

**BAKI MAHALINDA MÜSƏLMAN
QOÇULARININ TOY MƏCLİSİ**

Toy məclisində oxuyacaq Seyid Şişəli. Qoşa zurna daha çalacaqdır. Toyda oynayan qızlar, mütrüblər, Lotu Cabbarlar göstəriləcəkdir. Axırda qoçuların bir-biri ilə qız üstə atışmaları və qazamata düşmələri olacaqdır.

AĞLAMAQ VƏ GÜLMƏK GECƏSİ

“Nadir şah Əfşar” drama, “Xırdavat alan” operetta, “Vurhavur” operetta, “Ağa Məhəmməd şah Qacar” drama, “Molla Cəbi” operetta, “Pəri cadu”, “Dağılan ti faq”

**MƏHƏMMƏDƏLİ (Şah), NİKOLAY VƏ
ƏBDÜLHƏMİD (Sultan)**

Bir pərdədə şarj əsər: Cabbarzadə və Darablı.

MİLLİ MEYXANA – DİVERİTSMENT

Seyid Şişəli, Rza Darablı – kuplet, Mirzağa Əliyev – “Millət uğrunda”, Əbülhəsən Anaplı – “Kiyev”, Hacığa Abbasov – deklamasiya, Sarabski – “Əsli və Kərəm”, rəqslər və qeyriləri. Biletlər teatrın kassasında satılmaqdadır. Tamaşa başlanacaqdır axşam saat 9-un yarısında.

Rejissor: Rza Darablı, Dirijor: Müslim bəy [Maqomayev], Məsul: X[əlil] Hüsey-nov, Müdir: Z[ülfüqar] b[əy] Hacıbəyli.

**QİSMİ-RƏSMİ
[RƏSMİ HİSSƏ]**

Kopiya

Posta və Teleqraf nazirinin əmrnamələri

Əmrnamə 90

26 ağustos 1919

Bu tarixdən məmuriyyətə dair Bakıdan gedəcəyimdən Nəzarətin idarələnməsini müvəqqəti olaraq övdətimədək [qayıdanadək] Ədliyyə və Məsai [Əmək] naziri Aslan bəy Səfikürdlü cənablarına həvalə edirəm.

Əslində imza etdilər:

Posta və Teleqraf naziri:

Camo Hacinski

Daftərxana baş müdiri: Blajevski

Əmrnamə 91

Ağustos 27-si 1919

Bu tarixdən mən Posta və Teleqraf Nəzarətini müvəqqəti olaraq idarə etməyə iqdam edirəm [başlayıram].

Ədliyyə və Məsai naziri:

Aslan bəy Səfikürdlü

Daftərxana baş müdiri: Blajevski

**AZƏRBAYCAN
MƏCLİSİ-MƏBUSANINDA**

21 ağustos iclası

(məbəd)

Keşiş Kravçenko - (Slav-rus) Məclisi-Məbusanın Slav-rus fraksiyası Azərbaycan

canın iqtisadi tərəqqisi və camaatın maddi rifahiyyətini nəzərə alaraq həmişə Azərbaycan üçün lazım olduğunu bəyan edir. Bakıda darülfünun [universitet] açmaq məsələsi hər daim bizi də məşğul etmişdir. Fəqət biz onu məmləkətin zinəti hesab edərək deyirdik birinci növbədə ali ziraət [kənd təsərrüfatı] və sənaye məktəbləri açılın, darülfünun isə ikinci növbədə dursun. Bakıda rus qüvvəyi-elmiyələri köməyi ilə darülfünun açılması ilə biz təbrik edirik. Zira bu iş rus mədəniyyətini məmləkətdə daha dərin bir surətdə möhkəmləşdirər. Darülfünun açılmasını bir də onun üçün təbrik edirik ki, imanımız kamildir ki, o darülfünun camaat üçün və oradakı zülmətə rus mədəniyyəti və ənənəsi nuru saçar. Bu məsələ komissiyada müzakirə edilərkən çox danışıqlar oldu. Qəzetələrdə də çox yazıldı. Fəqət rus mədəniyyəti mənbəyi yaratmaq fikri üstün gəldi. Hal-hazırda tarix və ədəbiyyat məktəbi açıla bilməsi və davam edəcəyi Bakıda professor yoxluğundan bir növ şübhə altında isə, ali tibbiyyə açılmasına heç şübhə və tərəddüd olmaz, əgər rus darülfünunlarında təhsil görüb rus elm və mədəniyyətinin qüvvəsini dərk etmiş və onun bayrağını uca tuta biləcək olan qüvvələr cəlb edilsə.

Darülfünun komissiyasında möhtərəm Razumovskidən başqa məşhur adlar yox isə də, lakin darülfünun açmaq ideyasının əhəmiyyəti bizi vadar edir inanaq ki, cavan Azərbaycan Darülfünunu rus ülum və fünununa dara [rus elm və fənlərindən xəbərdar] və bu mənbədən həqiqi-elmiyyə əxz edəcək olanların qəlbində rus mədəniyyətinə qarşı məhəbbət odu yandıra biləcək bir çox adamlar

görəcəkdir. Doğrudur, elm beynəlmiləldir. (*Səslər: “Doğrudur!”*) Fəqət darülfünuna rus professorları cəlb edilməsi bizi ruhən şad edir ki, Bakıda tezliklə darülfünun açıla biləcək və rus elmi, rus mədəniyyəti qalib olacaqdır. (*Gülüş, səslər, anlaşılmaz sözlər, səs-küy.*) Parlaman əzalarının müttəhidül-rəy [yekdil] olaraq darülfünun açmağı lazım gördüklərini təbriklə, biz sizinlə bərabər onun açılmasına və davamına səs verəcəyiz. Bakıda darülfünun açmaq haqqındakı qərarınız tezliklə bütün dünyaya və bütün Rusiyaya məlum olacaq və inanırız ki, çox elmi qüvvələr tapılacaq ki, cavan Azərbaycanın səsinə səs verib öz elm və təcrübələrini ona təxsis edəcəklərdir.

Qarabəyli - (İttihad) Darülfünun açmaq məsələsinə çox diqqət və əhəmiyyət vermək lazımdır. Bir çox məsələlər var ki, ətraflıca bütün cüziyyəti [xırdalıqları] ilə müfəssəl surətdə təhlil və müzakirə etmək lazımdır. Ona görə biz layihəyə təcili surətdə baxılmasına etiraz edirik.

Azərbaycanda darülfünun açılması əleyhinə əsasən etiraz edən olmamışdır, yoxdur, ola da bilməz. Məsələ burasındadır ki, onu necə açmalıdır, kim açacaq və necə olacaqdır. Ona bol məbləğlər sərf olunacaqdır. Görək necə sərf olunur? Bu məsələlər hələ aydınlaşmamışdır. Ona görə ki, təklif edirik bu layihəyə təcili surətdə baxılmayıb, komissiya və fraksiyalara qaytarılsın.

Sədr səsə qoyaraq deyir ki, layihəyi-qanuniyyənin müzakirəsi təxirə salınır.

Rəsulzadə Məhəmməd Əmin - (Müsavat) Mən belə bilirəm ki, “İttihad”ın təklifi yaxşı anlaşılammamışdır. Onlar tə-

cili surətdə baxılmasının əleyhində oldular. Fəqət bu o demək deyil ki, məsələ növbədən götürülərək təxir edilsin. Mən təklif edərdim ki, layiheyi-qanuniyyəni bu gün qeyri-təcili surətdə müzakirə edək. Nizamnaməyə görə üçüncü qiraəti gələn iclaslara qalmalı olacaqdır. O vaxtadək “İttihad” fraksiyası istədiyi kimi təhlil və müzakirə edər.

Səsə qoyularaq əksəriyyəti-ara ilə layihənin qeyri-təcili surətdə müzakirə edilməsi təhti-qərara alınır.

Rəsulzadə M. Ə. - Azərbaycanda darülfünunun açılması barəsində iki rəy var. Bu məsələyə müariz çıxanlar [etiraz edənlər] dəlil gətirirlər ki, bu saat bizim özümüzün darülfünunun açmaq üçün lazım olan miqdarda elmi qüvvəmiz və mütəxəssislərimiz yoxdur. Halbuki darülfünunun açmaq hökumətin fikri olmalı idi. Necə ki, böylə olduğunu ibraz və bütün maneələri rəf etdi [aradan qaldırdı]. Bu məsələnin ən mühüm cəhəti professor heyətidir ki, onun da əsası hazırdır. Yaşlı olardı ki, bu elm və mədəniyyət mənbəyi türkcə olaydı. Fəqət hələlik bu mümkün deyildir. Fəqət bu maneə də heç vaxt və heç kəsi özgə dildə də olsa darülfünunun açmaqdan daşındırmamışdır, daşındırammaz da. Necə ki, ruslar, yaponlar və sairləri təzə başlayanda öyləcə də etmişlərdir. Bir sual ariz olur [meydana gəlir] ki, bəs nə üçün biz rus dilində açırız. Səbəbi məlumdur. Çünki bütün tələbə rusca bilirlər. Amma başqa öylə bir dil yoxdur ki, ümum tələbələr bilsinlər.

Bir də deyə bilirlər ki, bir az tələbəmiz var, göndərsinlər əcnəbi məmləkətlərə, necə ki, 100 nəfərini Qərbi Avropaya göndərmək haqqında hökumətimiz

tərəfindən təşəbbüs edilməkdədir. Lakin bunlarla bərabər məmləkətin daxilində bir elm mənbəyi olmalıdır.

Darülfünun oxudur. Fəqət məmləkəti öyrənir, öyrədir də. Darülfünunun professorları eyni zamanda tədris edəcəkdir, həm də tətəbbüatda bulunacaqdır [tədqiqat aparacaqdır]. Bu vasitə ilə də darülfünun ətrafında elmi işlər başlanacaqdır.

Bundan qorxmamalıdır ki, keşiş Kravçenkonun göstərdiyi kimi açdığımız rus darülfünunu olacaqdır. Şübhəsiz ki, bir türk məmləkətində, türk mühitində darülfünun müəyyən xüsusi bir rəng alacaqdır. Komissiyada bütün Slav-rus fraksiyası namindən darülfünunun açılmasına etiraz edən məbuslar şimdi lehinə səs verməyə hazır olduqlarını bildirirlər. Kravçenko tez-tez “rus-rus” deməklə bizi qorxudammaz. Özü dediyi kimi, elm beynəlmiləl bir şeydir. Biz onu Çində də oxuya bilərik. Azərbaycanda bir çinlidən də oxuyarız. Azərbaycanda darülfünunun təmsil [assimilyasiya edici] rolu oynayammaz. Hətta köhnə Rusiyada təmsil ilə mübarizə edənlər darülfünunlarda yetişmişlərdir.

Bundan əlavə, məlumunuzdur ki, darülfünunun açılan gündən etibarən milliləşdirmə bünövrəsi qoyulur. Darülfünunda türkcə tədris ediləcək və tələbələrımız türk mühiti içərisində öz millətinə yaxın olacaqlardır.

Bir də deyirlər ki, tarix və ədəbiyyat şöbəsi kimi bəzi ali məktəblər nəşvü-nüma [inkişaf] edəmməzlər. Həmişə ibtidada böylə olar. Rusiya, Türkiyə və sairlərinin darülfünunları təcrübəsi bunu yaxşı göstərmişdir. Türkiyə darülfünununda indi də bəzi fənlər alman və fransız dillərində tədris edilir.

Elmi hər yerdə, hər dildə oxumaq olar. Ona görədir ki, bizim fraksiyamız tezliklə darülfünun açılması tərəfdarıdır. Elmi qüvvələrin azlığından da darıxmamalıdır. Ümidvaram ki, Bartold kimi adamlar Petroqradda əyləşməyəcək, Türkistanda yer qazmayacaqlardır. Onlar türk milləti paytaxtında daha məhsuldar bir surətdə işləyə bilirlər. Mən əminəm ki, böylə elm və fənn həvəsliləri də çox tapılar. *(alqış)*

(yənə var)

TELEQRAF XƏBƏRLƏRİ

(Azərbaycan radio mövqifi [stansiyası] qəbul etmişdir)

(Bolşevik xəbərləri)

Şimali-Qərb hökuməti

Royterə xəbər verirlər ki, yeni təşkil edilmiş Şimal-Qərb Rus Hökuməti, siyasi layihəsini nəşr edəcəkdir. Layihənin prinsipləri şunlardan ibarətdir: Hökumət, Mütəfiqlər və Kolçak ilə birlikdə işləyəcək, bolşevizmə qəti müharibə elan ilə bütün vətəndaşların müsavat və hürriyyətini təmin edəcək.

İngiltərədə bolşevizm

Axırıncı tətillər zamanı həbs edilənlərdə bulunmuş vəsiqələri İngiltərə qəzetələri nəşr etmişlər. Onların məzmunu aşağıdakı yeni inqilab programından ibarətdir: Burjuazların hamısı gərək tərksilah edilsin. Qırmızı ordu təşkil qılınsın.

Bütün dövlət işləri fəhlələrin öhdəsinə tərk edilsin. Parlaman buraxılaraq əvəzinə Şura təsis edilsin. Ticarət və nəqliyyat dəstgahlarının xalq malı olduğu elan edilsin.

Almaniyada bolşevizm

Nauen - Almaniyanın bəzi şəhərlərində - Breslav, Maqdeburq, Bremen, Braunşveyqdə spartaklar yenidən baş qaldıraraq təbliğata başlamışlardır. Paytaxtda olan spartaklara qarşı tədabiri-ehtiyat-karnəsini Almaniya Hökuməti ikiqat artırmışdır.

Şura Rusiyası mühasirəsi

Şura Hökuməti ilə ticarəti əlaqəyə başlanılması üçün İsveç mətbuatında propaqanda edilməyə başlanmışdır. Stokholm Sənəatkarlar İttifaqının Mərkəzi Komitəsində şu yolda qərarı-məxsus çıxarılmışdır. Həman eyni təriq [yol] ilə də İsveç təcirləri tələbatda bulunmadadırlar.

Macarıstanda

Lion - Ershersoq, Kabinəsi ilə məa [birlikdə] istefası qəbul edildiyi təəyyüd etmədədir [təsdiqlənməkdədir]. Sülh müahidənaməsini müzakirə etmək üçün Kabinə salı [çərşənbə axşamı] günü Budapeş-təyə övdət edəcəkdir [qayıdacaq].

Yənə Fiume

Lion - Turindən teleqraf edirlər ki, Fiume məsələsi Vilson ilə müzakirata girişilməsi ilə əlaqədar olaraq təşrinə-əvvəldən [oktyabrdan] irəli həll edilə bilməyəcəkdir. Bu təxir italyanların ədəmi-xoşnudisini mövcib olmuşdur [narazılığına səbəb olmuşdur].

Əlbisə yoxluğu

Lion - Köstəncədən “Tan” qəzetəsinə yazırlar ki, Romaniyanın bəzi yerlərində əlbisə olmadığından kəndlilər yarpaqlardan özləri üçün libas yapırırlar.

Nyu-Yorkda tətıl

Londondan xəbər verirlər ki, yeraltı dəmiryolunun tətili davam etmədədir. Yeraltı dəmiryolları vasitəsilə hər gün 3 milyon sərnəşin səyahətdə bulunmada imiş. Nyu-York bələdiyyə rəisi sərnəşinlər hərəkəti üçün avtomobillər təyin etmişdir.

Avam Kameronunda

Londondan xəbər verirlər ki, Avam Kameronu axırıncı iclasında İngiltərə ticarəti və sənəti [sənayesi] övzası [vəziyyəti] xüsusunda Lloyd Corc danışıbmışdır. O söyləmişdir ki, bütün cahan üçün müharibəyə sərf edilən məsarifətin yekunu qırx min milyon funt sterlinq olmuşdur. Və sonra söyləmişdir ki, hər yerdə emalatın nəhayət aşağı düşdüyü və ixracatın azaldığı müşahidə edilməkdədir.

Emalatın az yapılması səbəblərindən başlıcası odur ki, hərbdən sülhə keçmək müşkül bir surət almış və müharibə şəddəti [şiddətləri] nəticəsi olaraq insanların əsəbi [əsəbləri] lərzədar olmuşdur. Rəis bəyan etmişdir ki, Müttəfiq Sənəət Şurası vaxt və mizd məsələsində etilaf [razılıq] və sazişə gəlmişdir və bu saziş billdə [Parlamentin qanununda] ifadə ediləcəkdir. Az istisna ilə iş vaxtını bill həftədə 48 saat qərar verib mizdun artırılmasını da nəzərə almışdır.

Ershersoq İosif

Müttəfiq Ali Şura notası nəticəsi ola-

raq Ershersoq İosifin iş başından getməsi xəbəri təəyyüd etmədədir [təsdiqlənməkdədir].

BİZƏ DARÜLFÜNUN LAZIMMI?

Axır vaxtlarda hökumət komissiyonları, Məclisi-Məbusan və Müəllimlər Qurultayı ilə əhali ağzında darülfünün [universitet] məsələsi boyuna dönüb-dolaşır. Bu xüsusda müxtəlif fikirlər dövr edir.

Azərbaycan hökumətinin kiçikliyinə bəhs açaraq nə paraca və nə də ləvazimatca darülfünün idarə edəmmə-yəcəyini iddia edirlər.

Filvaqe [doğrudan da], darülfünün böyük məbləğə bağlı bir müəssisədir. Azərbaycan hökuməti də kiçik bir dövlətdir. Darülfünün məsarifəti bunun üçün o qədər də yüngül bir şey deyildir.

Digər tərəfdən, darülfünün üçün icab edən [lazım gələn] ləvazimat tədarükü şimdiki halda çətin olduğundan və tədarük mümkün olsa belə, 200 faiz bahalı olduğundan, bu da ayrıca müşkülət törədə biləcəkdir.

Fəqət Avropa[da] həman bizim qədər, bəlkə, mənabeyi-sərvəti [gəlir mənbələri] bizdən daha az bir çox hökumətlər vardır ki, içində iki, üç, dörd darülfünün mövcuddur. Amerika kimi cəməhəri-müttəfiqə [Birləşmiş Cümhuriyyətlər] surətində yaşayan hökumətlərdə öylə vilayətlər vardır ki, iki darülfünün mövcuddur. Bunların həpsinə sorsanız ki, “Siz bu məktəblər üçün nə üçün bu qədər məbləğ sərf edirsiniz?” – “Bizdən nə gedir, sərf edirik, özündən qazanırız” cavabını verirlər.

Bunun üçün deyə bilərik ki, darülfünuna xərclənən paralar digər dövləti məsariflər kimi istehlak qəbilindən deyildir, istehsal qəbilindəndir. Vəlav [istər] şimdi, vəlav gələcəkdə bu məsarif Azərbaycan üçün heç bir ağırlıq deyildir.

Bəzi adamlar da darülfünün məsələsinə özgə nöqtəyi-nəzərdən baxırlar. Deyirlər ki, biz rus dilində darülfünün təşkil edəmməyiz, milliyət və heysiyyətimizi qırır. Bu cürə darülfününün bizə milliyət cəhətindən faydası yoxdur. Biləks [əksinə], zərəri var. Bizi ruslaşdıracaqdır. Həm də darülfünunumuz milliləşməzsə, edadi məktəblərimiz milliləşəmməz. Sonra milli edadilərdən çıxan tələbələri nə yapalım?

Məsələyə yanpörtü baxdıqda, doğru dan da, insana öylə gəlir. Lakin darülfünuna başqa nöqtəyi-nəzərlə də baxmaq olar. O, məktəbi-tərbiyədən ziyadə elm və fənn məktəbidir. Dil və milliyətdən ziyadə, insanlıq, ümumpərəstlik mövqeyidir. Doğrudur, bir millətin darülfünunu milli dil ilə olsa, o daha eyi olar. Fəqət eyiliyi genə milli dildə olduğundan deyil, ülum və fünuna milli dildə xidmət etdiyindəndir. Hankı dildə olursa olsun, elm və fənnə xidmətimiz, bizim milliyət və heysiyyətimizi, biləks, daha yüksəldəcəkdir.

Rus dilində məmləkətimizdə açılan darülfünün bizi ruslaşdıracaqdır kimi sözlər bihudə dəlil və vahi [boş] fikirlərdir. Bir kərə rus dilində tədris edən professorlar Azərbaycanda maaş alıb natsionalistlik edəcəklərini ağla gətirmək olmaz. Çünki onların idarəsi bizim əlimizdə olduqdan sonra, gətirdiyimiz kimi çıxarmağı da bacaracağız. Bundan başqa, da-

rülfünunda oxuyan bişmiş beyinləri ruslaşdırmaq qolay bir şey olmadığı kimi, bir müdərrisin də bu səqim məsləkdə olması da əqldən [bə]iddir [uzaqdır]. Sonra, nasionalistlik fikri yürütüləbiləcək fənlər, fünün [fənlər, elmlər] içində o qədər azdır ki, bu dürlü fənləri türkcə də verdirmək mümkündür.

Darülfünün milliləşməzsə edadilər milliləşməz, milliləşsə belə, darülfünuna edadi tələbələri gətirəmməzlər fikri heç doğru değıldir. Əvvəlki fikir, “böyük sinflər milliləşməzsə kiçik sinflər milliləşməz” deməyə oxşar. Bu isə doğru deyildir.

Bütün ibtidai və ali məktəblər bir-birinə bağlı bir məktəb kimidir; kiçiyindən başlayaraq hər sənə tədriclə milliləşməsi münasibdir. Hansı sinfə milli tələbə hazırlandısa, o sinf milliləşə bilər. Edadinin son sinfləri milliləşincə də, darülfünunun birinci və sonra da o biri sinfləri milliləşər. Və bu darülfünün milliləşməsə belə, genə milli edadidən çıxanların oraya girməsinə mane deyildir. Nasıl ki, bir dövlətin edadisində oxuyan tələbələr başqa dövlətin edadisinə gedib oxuya bilirlər, öyləcə də bizim milli edadimizdən çıxanlar rus darülfünunlarında oxumayı bacarırlar. Halbuki edadi milliləşdikdən sonra darülfünunun milliləşməməsi mümkün deyildir, bu, təbiətilə meydana gələcəkdir.

Məsələ bu cürə açıldıqdan sonra özümüzdən professor yetişincəyə qədər darülfünün açmayalım fikri öz-özünə meydandan çəkilir. Lakin genə əlavə edirəm ki, özümüzdən beş-üç sənə zərfində professor yetişməsi mümkün deyildir.

Avropada professorluq üçün bir qanun vardır. İbtidada darülfünun tələbələrindən istedad izhar edən bir adam professor tərəfindən müavinliyə qəbul olunur. Sonra bir qəç sənə, kimi beş, kimisi on beş sənə məzkur professorla müavinlik yapar. Özünə güvənənlər imtahana girər, qazanar, sonra professorluğa qəbul olar. İştə, professor yetişməsi üçün bu qədər uzun müddət lazımdır. Bir də, professorluğa qabil adamın hər zaman çıxması Avropa kimi mədəni yerdə mümkün olmazsa, bizdə bu imkansızlıq daha çox olar.

Əgər bir darülfünunu idarə edəcək qədər professor hazırlanincaya qədər gözləmək lazım gəlsə, o vaxt 30 sənə bundan sonra darülfünun açmaq ancaq mümkün ola bilər.

O biri tərəfdən, professoru da biz Avropa darülfünununda deyil, öz darülfünunumuzda daha qolay hazırlaya bilərik.

Avropa professorları öz tələbələrini buraxıb bizim tələbələrədən heç bir zaman müavin seçməyəcəkdir. Amma bizim darülfünunumuzda oxuyan tələbələrədən bizim professor müavin seçəcəkdir. Bu surətlə, bizə onlar professor da hazırlayacaqdırlar. Bu professorlarla biz irəlidə darülfünunumuzu milliləşdirə biləcəyik. Darülfünun yalnız professorlarla milliləşəmməz. Tələbə üçün mükəmməl elm dəxi kitabları da lazımdır.

Şurasını iqrar etməliyik ki, türk dilində bu kitablar, məəttəəssüf, yoxdur. Osmanlı tələbələri belə fransız kitablarına baxaraq ehtiyac izalə edirlər [aradan qaldırırlar]. Bizim tələbələrin də darülfünun milliləşsə belə, müraciətəgahi genə rusca kitablar olacaqdır.

Məməfih [bununla birgə], bizdə açılacaq darülfünun hankı dildə olursa olsun, böyük elm və fənn kitablarının da məmləkətdə artmasına səbəb olacaqdır.

Gənclər, anlayanlar burasını da bilməlidirlər ki, darülfünun kimi böyük məktəblərdə elmi istilahlər [terminlər] şimdüyə qədər nə bizdə və nə də Osmanlıda, məəttəəssüf, milliləşəmməmişdir. Ülum [elmlər] türk dilində söylənsə belə, istilah genə əcnəbi dilində deniləcəkdir.

Darülfünun bu məmləkətə qəti surətdə lazımdır. Bizim kimi ixtisassızlardan mürəkkəb [ibarət] bir hökumət yaşayammas. Hər hankı dildə olursa olsun, bir an əvvəl məmləkətdə ixtisası artırmağa baxmalıdır.

Denilə bilər ki, tələbələrimizi Avropaya göndərəlim də, orada təhsil etsin, gəlsin. Fəqət şimdiki halda böyük kütləni Avropaya göndərmək darülfünundan çox məsrəfə mal ola bilər. Bir də, Avropada Avropa dilində oxuyanlarla burada rus dilində oxuyanlar arasında heç fərq yoxdur.

Demək, Avropaya tələbə göndərdikdə nə para cəhətdən və nə də milliyət cəhətdən qazanammayırıq. Yalnız arada darülfünun itiririk. Bu işə yuxarıda söylənən darülfünun faydalarından məhrum qalırıq deməkdir.

O biri tərəfdən, darülfünun bizi bu tövr mədəniyyət aləminə təqdim edən bir məziyyətdir ki, biz Avropa nəzərində bununla şəxsiyyəti-mədəniyyə kəsb edəcəyik [mədəni kimlik əldə edəcəyik]. Ancaq layiqi-istiqlal olduğumuzu isbat edəcəyik.

Bəziləri də deyirlər ki, şimdiki halda bərkə düşən rus professorları Rusiya din-

cəlincə gedəcəkdirlər. Neyçün onlara paraları yedirəlim?

Əvvəla, şurasını nəzərə almalıyıq ki, bu professorlar, hər halda, Rusiya düzəlincəyə qədər oxudacaqlardır. Sonra fəzlə pul verilsə, genə getməzlər. Getsələr belə, səfərləri tez olammaz. Çünki Rusiya 10 sənəyə qədər düzələmməz. 10 sənə zərfində də bunlar bizə müdərriş hazırlarlar. Zərər yoxdur, sonra getsinlər.

Hər nasıl olsa da, darülfünun açılıdır. Fəqət hökumət mümkün edə bildiyi qədər milli şöbələrə əhəmiyyət verməlidir. Professorları türkcə öyrənməyə məcbur etmək, Türkiyədən professor gətirmək, professorlara mütərcim təyin etməklə surəti ilə bu cəhəti təmin etməklə mümkündür.

Bəzilərinin dediyi kimi, edadilərin rus dilində olması buna mane deyildir. İcbar olunarlarsa, tələbələr türkcə öyrənərlər. Bunları türkcə öyrətmək üçün Bakıda gecə kursu da açmaq mümkündür.

Nuxu nümayəndəsi: Xəlifəzadə

TÜRKİYƏDƏ

İzmir vilayəti nasıl və neyçün işğal edildi

İzmir vilayəti Anadolunun hər cəhət-cə ən zəngin qismi olduğu kimi, İzmir şəhəri də Asiyayi-Suğranın [Kiçik Asiyanın, Anadolunun], təbii, ən böyük limanı olduğundan ticarəti fəvqəladə vase [geniş] bir məhəldir [yerdir]. Əzmineyi-qədimədə [qədim zamanlarda] Türkiyənin şimdiki İzmir vilayətində bir qaç krallıq və hökumətlər

mövcud ikən, müruri-zamanla [vaxt keçdikcə] bu hökumətlər münqəriz olub [süqut edib], bu gün ancaq Ayasuluq, Sart və Berqama şəhərlərində möhtəşəm xarabaları qala bilmişdir.

İzmir vilayəti bilxassə səvahildən [sahillərdən] ibarət olduğu üçün Bəhri-Səfidə [Aralıq dənizinə] hakim olan hökumətlər tərəfindən buralarda müxtəlif surətlərlə müstəmləkələr dəxi təsis edilmişdir ki, əski yunan və romalılar buralarda birer müddət icrayi-səltənət də etmişlər. Fəqət ötə-bəri [təxminən] 12-ci əsrlərdən etibarən Anadolunu təhti-idarələrinə [idarələri altına] alan türklər buralarda artıq başqa hökumətlər buraxmayıb, o zamandan bəri bu yerlərdə hakimi-mütləq olmuşlardır.

Osmanlı türklərindən əvvəl buralarda hökumət təsis edən Səlcuq, Qaraman və Aydın oğlanları türkləri bir-iki əsr idareyi-ümur etdikdən sonra [işlərini idarə etdikdən sonra] bilaxirə [nəhayət], İdirim Bayəzid zamanında bu yerlər Osmanlı türklərinin əlinə keçib, o zamandan bəri əczayi-məmaliki-Osmaniyyədən [Osmanlı ölkəsinin hissələrindən] olaraq qalmışdır.

İzmir vilayətində bu gün Osmanlı və sair türklərin buraxdıqları pək çox ənəfisi-asar [nəfis əsərlər] olduğu kimi, Aydın oğlanlarından Məhəmməd bəyin Ayasuluqda inşa etdirmiş olub, bu gün ancaq xarab bir halda qalan camesi də Əlhəmradan sonra bilümmum asari-islamiyyəyə mürəccəh [bütün islam əsərlərindən üstün] və sənətcə həpsindən yüksək olduğunda Avropa sənayeyi-nəfisə ərbabı [incəsənət biliciləri] ittifaq etməkdədirlər.

İştə, türklük və müsəlmanlığa bu də-rəcədə mərbut [bağlı] olan bu yerlərin,

bilxassə səvahlil qisimlərində, məttəəssüf [təəssüf ki], ticarət bir müddətdən bəri yabançı rum əllərinə keçmiş olduğundan, gündən-günə bu qisimlərdə rumlar tək [ağalıq] etməkdə bulunurlardı.

Türklər zənn edildiyi kimi ticarətdən bibəhrə bir millət deyildirlər.

Yüz sənə əvvəlinə qədər Bəhri-Səfid və Bəhri-Siyah [Qara dəniz] ticarətində olduqca mühüm rollar oynayan bu millət Navarin və Sinopda ingilis, fransız və Rusiya tərəfindən flotlarının məhvindən sonra artıq səvahlildə qalammayıb, daxilə doğru çəkilərək ziraətlə [əkinçiliklə] məşğul olmuşlar və bu surətlə rumların səvahlilə dolaraq ticarətlə iştigallarına [məşğul olmalarına] meydan vermişlərdi.

İştə bundan dolayı bilxassə İzmir şəhəri və civarında yerləşib zəngin olan rumlar getdikcə bu yerləri mənimsəməyə və buralarının Yunanıstana ilhaqına [birləşdirilməsinə] çalışmağa başlamışlardı. Böyük bir Yunanıstan təşkilinə çalışan Yunanıstandakı mütəəddid [müxtəlif] firqələr, bilxassə İzmir zənginlərindən aldıkları paralarla bir tərəfdən hər b gəmiləri tədarük edilmiş, digər tərəfdən də məktəb çocuqlarına varıncaya qədər İzmirin yunanilərə aid əski bir şəhər olduğu haqqında propaqandalar yapır və bu surətlə rumlarda “Meqali İdeya” – böyük bir məfkurə xəlq edirlərdi.

Sultan Əbdülhəmid zamanında zavalı türklərin ikisi bir araya toplanammazkən, rumlar bu propaqandalarına gərmi verərək [qızıdıraraq], İzmirdə mütəəddid yunan məktəbləri, yunan klubları və yunan cəmiyyətləri vücuda gətirərək, bu yerlərin Türkiyədən ayrılmasına çalışır və Avropa əfkari-xristianlığını [xristian ictimaiyyətini] də hazırlayırlardı.

İştə bu sırada Osmanlı inqilabı vücuda gəlmiş və ondan sonra artıq Türkiyə daxilində yunan propaqandalarına İttihad və Tərəqqi Cəmiyyətcə meydan verilməmiş idisə də, məttəəssüf, Əbdülhəmidin 33 sənəlik zamani-səltənətində olduqca eyi surətlə çalışmış olan yunanilər artıq səhneyi-fəaliyyətlərini xaricə götürərək qayələrinə vüsul [çatmaq] üçün Avropa və Balkan hökumətlərinin siyasətlərindən istifadəyə qoyulmuş və bu surətlə naili-məram olmaq istəmişlərdi.

İştə bunun üçün, hər halda, zəkayi-şeytənəti [şeytani zəkası] qeyri-qabili-inkar olan [inkar edilməsi mümkün olmayan] krit Venizelos Krit dağlarındakı çətəciliyini buraxaraq Atinada Kabinə təşkilinə məmur edilmiş və bundan sonra Rusiya çarının səhabəti [himayəsi] və müttəfiqləri Fransa və İngiltərənin müsaidəsi [icazəsi] ilə məşhur Balkan İttifaqı vücuda gətirilərək, Türkiyə hakimiyyətinə Makedoniya, Epir, Arnavudluq və qismən Trakiyada nəhayət verildikdən sonra, İzmirin anaxtarı məsəbəsinə olub bu yerlərin qeyri-münfək əczasından [ayrılmaz parçalarından] olan Bəhri-Səfid adaları da Yunanıstan üçün təmin edilmiş idi.

Demək ki, “Meqali İdeya” sahibi yunanilər bu surətlə artıq İzmirə yaxlaşmış bulunurlardı ki, Avropa Hərbi-ümumisi başladı.

Balkan müharibələrindən ən çox qazancla çıxan yunanilər ibtida bitərəf qalib yeni ovladıqları şıkarı eyi həzm ilə məşğul olmaq istəyirdisə də, o sıra hər iki tərəfin tatlı vəd və həttə icab edərsə [lazım gələrsə] təzyiqlərinə əhə-miyyət verməyib kənarda qalmanın imkan xari-

cində olduğunu bildiklərindən, hər iki tərəflə ibtida bazarlığa girişməyə başladılar. Almanlar; yunanilərin kəndi tərəflərində hərbə girdikləri və yaxud, heç olmasa, bitərəf qaldıqları təqdirdə, Serbistanın Makedoniyadan almış olduğu hissənin bir qismi ilə bolqar və türklərlə təshih-i-hüdüd [sərhədlərdə düzəliş] etdirərək, bu üç hökuməti ilələbəd [əbədi olaraq] eyi keçinəcək bir surətə ifrağı [qəlibə salmağı; qaydaya salmağı] vəd etdiyi kimi; ingilis və fransızlar da şayəd Yunanıstan onlar tərəfindən hərbə girəcək olarsa, kəndinə Türkiyənin İzmir vilayətini verirlərdi.

O sıra mövqeyi-iqtidarda bulunan kral Konstantin Etilaf [Antanta] hökumətlərinin bu təklifini rədd edərək bitərəf qalmaq istəyir və məğlub Türkiyənin bir vilayətini almaq ibtida qolay olarsa da, bilaxirə orada qalmanın imkansızlığını düşünərək “Bizə nə müstəmləkə və nə də müstəmləkə müharibəsi lazım deyildir, İzmir şəhərini bilaxirə türklərin yalnız başıpozuqlarından mühafizə üçün orada daimi 100 min əsgər saxlamaq lazım gələcəkdir ki, buna Yunanıstan kimi ufaq bir hökumətin büdcəsi qətiyyəən təhəmmül edəmməz [dözə bilməz]” deyirdi.

Fəqət Venizelos və tərəfdarları “İzmir müstəmləkə olammaz, orası ana vətəndən olacaqdır” deyərək yayqaralar qoparıb, məlum olduğu üzrə bilaxirə kral Konstantini də xəl etdirərək [taxtdan saldıraraq], Etilaf hökumətləri tərəfindən hərbə daxil oldular.

Tühafı [qəribəsi] şudur ki, İzmir kimi Bəhri-Səfidin ən böyük limanlarından birisinin irəlində Yunanıstanın təhti-idarəsi-nə keçməsinə dərpis ilə [nəzərə alaraq],

bunun nəticəsi olaraq böyük bir Yunanıstan ilə Fransanın gələcəkdə İtaliyaya qarşı ittifaq edəcəklərindən qorxan İtaliya hökuməti daha müharibəyə girmədən əvvəl Fransa, İngiltərə və Rusiya ilə yaptığı Sen-Jan-de-Moryene müahidəsi [sazişi] ilə İzmirdə İtaliya üçün bir məntəqeyi-nüfuz tələb edərək, bunu düvalimümaliyehə [adları çəkilən dövlətlərə] qəbul etdirmiş ikən, bilaxirə yenə eyni hökumətlərdən Fransa ilə İngiltərə xəfi [gizli] bir müahidə ilə İzmiri Yunanıstana vəd edirlərdi.

İştə, əhval bu mərkəzdə ikən və türklər bütün bu müahidələrə vaqif olduqları halda, Vilsonun məşhur prinsiplərinə, müşarünileyhin [adı çəkilən şəxsin] xəfi müahidələri tanımayacağı haqqındakı mütəəddid bəyanatına [çoxsaylı bəyanatlarına] etimadən mütərikə [atəşkəs] tələbində bulunmuş və bu surətlə hərbə nəhayət verilmişdi.

Müharibə müddətincə İzmirdə vali bulunan Rəhmi bəy şiddəti-idarə və əzmi ilə təmayüz etmiş [özünü göstərmiş] bir kimsə bulduğundan, onun zamanı-idarəsində rumlar bir şey yapammayıb, hətta ingilislər tərəfindən şəhərə bir qaç təcavüzətdə bulunmuş idisə də, yenə mümaileyhin hüsn-idarəsi sayəsində şəhər bu təcavüz[də]n məsun [toxunulmaz] qalmış idi. Fəqət çifayda ki, Rəhmi bəy müharibə zamanında vilayəti keyfi və diktator bir təzadə idarə etmiş olduğunda hər kəsi dilgir [diltor] etmiş və bundan dolayı da mütərikə əqəbində [atəşkəsdən sonra] əzl edilərək [vəzifədən uzaqlaşdırılaraq] yerinə vəkalətən [müvəqqəti olaraq] Qutül-Əmarə qəhrəmanı və qolordu [korporus] komandanı [Məhməd] Nurəddin pa-

şa təyin və az zaman sonra da əsələtən [daimi olaraq] Şam [Dəməşq] və Ərzurum valiyi-sabiqi [keçmiş valisi] [Həsən] Təhsin bəy göndərilmişdi.

Gərək Nurəddin paşa və gərək Təhsin bəyin zamani-idarələrində İzmiri qolay-qolay istila edəmməyəcəklərini anlayan yunanilər bu iki vali əleyhində propaqandalar yapıqları kimi, o sıra mövqeyi-iqtidara keçib “Etilaf” firqəsinin təhti-nüfuzunda [təsiri altında] bulunan [Əhməd] Tofiq paşa Kabinəsi nəzdində icrayi-təsir ilə Təhsin bəyi əzl etdirərək [vəzifəsindən uzaqlaşdıraraq], yerinə mücəssəməyi-əcz və məskənət [acizlik və miskinlik mücəssəməsi] olan Ədhəm bəy namında birisini vali təyin etdirdilər.

Fəqət Ədhəm bəy İzmirə gəldikdən sonra valilik yapammayacağını anladığına, az zaman sonra çəkilib yerinə ikinci Tofiq paşa Kabinəsi tərəfindən yenə Nurəddin paşa vali olaraq göndərildi. İştə bu sırada idi ki, yunanilər artıq üzələrindən maskanı ataraq İzmir vilayətini işğal üçün bir qaç min əsgərlərini əşqiya [quldur] surəti ilə İzmir civarında Sökəyə ixrac etdilər. Fəqət Nurəddin paşanın göndərmiş olduğu qüvvəyi-əsgəriyyə şu yunan əsgərlərindən bir qismini tələf edərək, mütəbaqisini [qalanını] gəmilərə minərək qaçmağa məcbur etmişdir.

İştə bunun üzərinə yunanilər daha şiddətli olaraq Nurəddin paşa əleyhində şikayata [şikayətlərə] başlayıb, o sıra “Etilaf” firqəsi namına Kabinə təşkil edən [Damad] Fərid paşa nəzdində də təşəbbüsatda bulunub, Nurəddin paşanı əzl etdirərək, yerinə təbiətin kəndisini qüvəyi-bədəniyyə, əxlaqiyyə və zehniyyədən məhrum etdiyi [Əhməd] İzzət bəy namında birisini vali təyin etdilər.

İşin bilxassə təəssüf ediləcək cəhəti şudur ki, yunanilər qayələrinə vasil olmaq üçün hər işlərində bizzat türklərin kəndilərini alət edinərək o surətlə iş görürüldi. İstəmədikləri valiləri “ittihadçıdır” deyərək “etilafçılara” əzl etdirdiyi kimi İstanbulda və İzmirdə “etilafçı” türklərdən bəzilərini para ilə satın alıb onlar vasitəsilə işlərini görür və qayələrinə doğru gedərlərkən türklər “ittihadçı” və “etilafçı” namları ilə yek-digərlərinin [bir-birlərinin] quyularını qazırlardı.

Hasili, Sökə vəqəsi ilə naili-məram olammayan yunanilər İzzət bəy kimi bir valinin vücudundan istifadə edərək, bir an əvvəl İzmiri işğal üçün bəhanə və səbəblər icadına çalışır və bunun üçün də rumlardan əşqiya tərtib edərək vilayət daxilində soyğunçuluq kimi işlər gördürüb, digər tərəfdən, yunan ajansları [xəbər agentlikləri] vasitəsilə İzmir vilayətində asayişin müxtəl olduğunu [pozulduğunu] Avropaya yağdıraraq, diplomatları vasitəsilə İzmirin yunanilər tərəfindən işğalına düvəli-müəzzəmədən müsaidə istehsalına [böyük dövlətlərin icazəsini əldə etməyə] çalışırlardı.

Ötə tərəfdən, Parisdə bulunan Venizelos gərək Sülh Konfransında və gərək xəbər qəzetə müxbirlərinə türklərin zəttən kəndi hökumətlərindən bıqıb yunan hökumətini sevinclə qəbul edəcəklərindən, türklərlə rumlar pək eyi keçinməkdə olub aralarında həтта qız alıb-verməkdə üsulu yenə cari olmaqda bulunduğundan, İzmirin yunanilər tərəfindən işğalında bir fənalıq olammayacağından bəhs edirdi. Halbuki İzmirdə təşəkkül edən “Müdafieyi-Hüquqi-Osmaniyyə” cəmiyyəti İzmir vilayətinin türklərə aid olduğunu statistiklərlə göstərməkdə olmasına

rəğmən, Avropa əfkari-tərəfgiranəsi [tərəf tutan Avropa ictimaiyyəti] müsəlmanlar tərəfindən nəşr edilən asara [əsərlərə] əhəmiyyət vermədikləri kimi, yunanilər də “Müdafieyi-Hüquqi-Osmaniyyə” Cəmiyyətinin İttihad və Tərəqqi oyunu olduğundan bəhslə, məzkur [deyilən] cəmiyyəti Avropa əfkari-ümumiyyəsinə büsbütün düşürməyə çalışırlardı.

Hasili, mayıs ayının 12-də İngiltərə dövlətinin Bəhri-Səfid filosu [Aralıq dənizi donanması] ilə Fransa, Amerika və İtaliyanın [donanmalarının] bir qismi İzmir limanına gələrək orada ləngərəndaz oldular. Vaqəən [əslində], mütarikədən [atəşkəsdən] sonra İzmirə müxtəlif dövlətdən hər b gəmiləri gəlmiş idilərsə də, bu dəfə böylə müttəfiqən [hamılıqla] İzmirə gəlmələri hər kəsi düşündürməyə başladı. Zatən yunanilərin məşhur “Averof” zirehli ilə sair bir qaç gəmiləri də bir aydan bəri İzmirdə bulunmaqda və “Averof” komandanı ilə sair bir qaç guya Səlibi-əhmər [Qızıl xaç] məmurları mütəmadi propaqandalar yapmaqda idilər.

Mayısın 14-cü günü öglədən bir saat sonra çarşıda bulunan bilümm [bütün] dükənlər qapanıb hər kəs qaçışmağa başlamışdı.

(məbədi var)

Məhəmməd Şərif [Əfəndizadə]

ZAQAFQAZIYA KOMİSSARI HASKELLİN VÜRUDU [GƏLİŞİ]

Mərasimi-istiğbal [qarşılama mərasimi]

Sülh Konfransının Beşlər Şurası tərəfindən erməni qəzetələrinin yazdığı ki-

mi Ermənistan komissarı deyil, bütün Zaqafqaziya komissarı təyin olunan Haskell cənabları pəncşənbə [cümə axşamı] günü axşam şəhərimizə vürud edərək [gələrək] vağzalda başda Türük və Məabir [Nəqliyyat və Rəbitə] naziri Məlikaslanov Xudadad bəy olduğu halda, Xariciyyə Nəzarəti və sair böyük mənsəbli məmurlar və əsgəri qaraqol tərəfindən istiqbal və gəlişi təbrik edilmişdir. Kəndisi ilə bərabər bulunan xanımı dəxi Azərbaycan xanımları tərəfindən gül dəstələri ilə istiqbal olunmuşdur. Müşarünileyhə [adı çəkilən] xanım intizarının [gözlədiyinin] fəvqündə olaraq xanımlarımızın kəndisini ingiliscə təbrik etməkdə olduqlarına son dərəcə də heyran qalmışdır.

Möhtərəm qonaqlara “Avropa” mehmanxanasının bir qismi ayrılaraq, qarısına əsgəri növbətçi qoyulmuşdur.

Hökumətlə mülaqat [söhbət]

Sabahı günü erkən saat 10-da müsyö Haskell hökumət dairəsinə gələrək, Xariciyyə naziri [Cəfərov] Məhəmməd Yusif bəy də hazır olduğu halda, Heyəti-nüzzar rəisi [Nazirlər Kabinetinin sədri] Yusifbəyli Nəsim bəy cənabları ilə görüşmüşdür. Bu görüş rəsmi olmaqla bərabər, eyni zamanda da siyasi və əməli bir müsahibə şəklini almışdır. Müsahibə tam 4 saata qədər davam etmişdir.

Müsyö Haskell müsahibəsinə, qismiməxsusumuzda mündəric [dərc olunan] erməni parlamanında söylədiyi nitq haqqında izahat verməklə başlamış və “Mən erməni parlamanında söylədiyim nitq qəzetələrdə yazılan deyildir. Öylə bir nitq deyəmməzdim. Təkbizini Tiflis qəzetələrinə verdim” demişdir.

Vəzifəsinə gəldikdə, Sülh Konfransı tərəfindən göndərilib, Konfrans Zaqafqaziya məsələləri ilə məşğul olduğu zaman burada milli toqquşmalara meydan verməmək olduğunu və təsəvvür olunduğu kimi yalnız Ermənistan avukatı [və-kili] deyil, bütün Zaqafqaziya cümhuriyyətləri ilə bir dürlü əlaqədə bulunacağını xüsusi bir qərəz və təmayül ilə hissiyyətdiniyyədən mücərrəd olduğunu təminən söyləmişdir.

Bədəhu [sonra] müsahibə Azərbaycana təəllüq edərək [Azərbaycan mövzusunda gələrkə], əvvəlcə möhtərəm qonaq Cümhuriyyətimizdə gördüyü intizam və asayışdan son dərəcədə məmnun qaldığını söyləmişdir. Neft ticarətinə qarşı xüsusi olaraq bir əlaqə və maraq bəslədiyini də ayrıca ehsas [hiss] etdirmişdir. Denikin ilə Azərbaycan münasibətinə aid ümidli novidlər [xəbərlər, muştuluqlar] vermişdir. Dağistan məsələsinin ayrıca və müstəqil bir məsələ olaraq Sülh Konfransı tərəfindən baxılacağını təxmin ilə Denikin xəttifasili [ayırıcı xətti, sərhəd xəttini] enəmməyəcəyini təmin etmişdir. Bu xətti-fasilin Azərbaycandan ötrü nə kimi xətər və təhlükələri mütəzəmmin olduğunu [daşdığı] nazirlərdən eşidincə, orasını dəxi ayrıca dəftərinə qeyd etmişdir.

Daha sonra müsəyö Haskell Ermənistan ilə Azərbaycan münasibətinə nəqlikəlam edərək [sözü gətirərək], naxçıvanlılarla ermənilər arasında vəqə olub da hələ davam edən müharibənin dayandırılması üçün bu iki hökumət arasında sərhəd deyil, bir xətti-fasil təyin etməyə lüzumundan bəhslə, Zaqafqaziyadan top səsləri və istimdad [imdad istəmək] fəğanları gəldikcə, Konfransın hüzeni-qəlblə bu

məsələlərlə məşğul olamayacağına təbii olduğunu qeyd etmişdir.

Müsahibənin bu qismi mülaqatın ən mühüm nöqtəsini, eyni zamanda da, demək olar ki, əsl mətləbi təşkil etmişdir. Bu xüsusdakı müzakirələrdən Qarabağ ilə Zəngəzurun kamilən və tamamən Azərbaycan idarəsinə təslim olunacağı Haskell tərəfindən qəbul edilmiş, yalnız Naxçıvan, Şərur, Dərələgöz qəzalarının bir zamanı-müvəqqət üçün Ermənistanla Azərbaycan arasında yerli əhalinin kəndisi tərəfindən idarə olunar bitərəf bir məntəqə təşkil edəcəyi üzərində israr etmişdir. Bu bitərəf məntəqə əhali tərəfindən intixab olunmuş [seçilmiş] bir məclis və bu məclisin seçdiyi heyəti-icraiyyə və məmurlar tərəfindən idarə olunub, zabitənin başında avropalı və yaxud amerikalı bir general-qubernator duracağı təsəvvür olunmaqdadır.

Böylə ikən, Azərbaycan Culfa yolunun itmamı [tamamlanması] üçün bu qitədən [ərəzidən] lazım gələcək hissəsinin Azərbaycan idarəsində bulunduğu kimi, sikkə olaraq dəxi bitərəf məntəqədə Azərbaycan pulu tədavül edəcəkdir. Daha ziyadə bitərəf məntəqə büdcə etibarilə Azərbaycana mərbut [bağlı] olub, özündən çatmayan məsarifi Azərbaycan xəzinəsindən ödənəcəkdir.

Bu şəraitlə bərabər, Hökumət, təyin olunacaq general-qubernatorun müavinətinə Azərbaycan nümayəndəsinin təyini haqqında bir çox dəlillərlə israr etmişdir. Bitərəf məntəqənin Ermənistan ilə heç bir əlaqəsi olmayacaq, Ermənistan oraya heç bir surətlə əsgəri qüvvət gətirdəmməyəcək, yalnız orada yeri-yurdu olan qaçqın əhali silahsız olaraq öz yerlərinə buraxılacaqdır.

Bitərəf məntəqə əsası qəbul edildiyi təqdirdə, Ermənistan ilə hüddud təyin olunacaq və bundan sonra üsyan zamanında təhəddüs edən [meydana gələn] cinayətlərə şamil olmaq üzrə əfvi-ümumi elan olunaraq, kimsə təhti-məsuliyyətə [məsuliyyət altına] alınmayacaqdır.

Nəticədə, Haskell tərəfindən Ermənistanı və Heyəti-nüzzar rəisi tərəfindən Naxçıvana birər teleqraf göndərilərək hər bəyandırılması tövsiyə edilmişdir.

Axşam ziyafətində

Müsyö Haskell o günü getməli olduğundan, axşam saat 8-də “Metropol”da kəndisi xanımı ilə bərabər olduğu halda şərəfinə bir ziyafət kəşidə edilmişdir [ziyafət verilmişdir]. Ziyafətdə ricalı-dövlətdən [dövlət adamlarından] və kübar Azərbaycan xanımlarından iyirmiyə qədər adam hazır olub, məclis saat 12-yə qədər davam etmişdir. Yemək əsnasında Heyəti-nüzzar rəisi Amerika rəisi-cümhuri Vilson şərəfinə qədər qaldırdığı kimi, Haskell cənabları da cavab olaraq Azərbaycan Cümhuriyyəti ilə Hökumət rəisinin şərəfinə bədənuş olmuşdur.

Daha sonra Hökumət rəisi, müsyö Haskellin kəndi şərəfinə söz söyləmiş, o da cavabı nitqində vəzifəsinin bir Cümhuriyyətə deyil, bütün Zaqafqaziya cümhuriyyətlərinə aid olduğundan, bu xüsusda tamamilə bitərəf qalacağından bəhs edərək, hökumət rəisi cənablarının ibraz etdikləri [göstərdikləri] üsuli-aşinalıq sayəsində vəzifəsini hüsn-ifa edə biləcəyini bəyan edərək, Nəsim bəy əfəndiyə müqabilə etmişdir.

Bədəhu [sonra] Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, doktor Qarabəyov, xanımlardan

Nəğiyev, Aslan bəy Səfikürdlü cənablarının söylədikləri nitqlərə birər-birər cavab verərək, nəhayət, hazırına ərzi-imtinan [təşəkkür] edərək, qonaqlar saat 12-də mövqifə təşrifərma olmuşlardır [stansiya təşrif aparmışlar, getmişlər].

Azərbaycan tərəfindən kəndilərinə qarşı ibraz olunan mehmannəvazlıqdan dolayı müsyö Haskell və xanımı bilxəssə məmnun olduqlarını təkrarən söyləmişlərdir.

Parlamani ziyarət arzusu

Müsyö Haskell xüsusi olaraq, Ermənistanı olduğu kimi Parlamana gəlib, o vasitə ilə Azərbaycan xalqını təbrik etmək istədiyini, fəqət cümə olduğu münasibətilə Parlamenin iclası mümkün olamayacağını bildiyindən və Tiflisə gələcək erkani-hərbini istiqbal [qərarlarını qarşılamaq] üçün əcələ qayıtmaq məcburiyyətində olduğundan, yarına qalıb da Parlamani ziyarətə gedəmməyəcəyindən mütəəssif olduğunu söyləmişdir.

GENERAL BARATOV AZƏRBAYCAN PARLAMANINDA

27 ağustos gün[d]üz saat 2 radələrində Dabravol komandanlığı nümayəndəsi general Baratov kəndi adyutantı məiyyətdə olaraq [müşayiəti ilə] Azərbaycan Parlamentinə gəlmişdir.

General Parlamen rəisi kabinetinə dəvət edilmiş və orada da bütün Heyəti-rüəsa [Rəyasət heyəti] hazır olmuşdur.

General Parlamento və Heyəti-rüəsani təbrik edərək bəyan etmişdir ki, Dab-

ravol ordusu Baş komandanı general Denikin tərəfindən o müvəzzəf edilmişdir [vəzifələndirilmişdir] ki, Azərbaycan xalqı içində intişar edən [yayılan] yalan şayiələri və Dabravol ordusu üzərinə atılan ittihamları bərtərəf qılsın [aradan qaldırsın]. O, vəkil edilmişdir ki, Dabravol ordusu ilə Azərbaycan arasında ən dostanə əlaqələr peyda etsin. Azərbaycana qarşı general Denikin heç bir sui-niyyət [pis niyyət] bəsləməyib, onun istiqlalına qarşı sui-qəsd etmək xəyalında deyildir. Onun məqsədi Rusiya vücudunda mənfur bir yara kəsilmiş bolşevizmlə mübarizədir. Təyin edilmiş hüddud dairəsi bolşeviklərlə müharibə bitdikdən sonra bilatəxir [təxirə salınmadan] dəvət ediləcək Ümumrusiya Məclisi-Millisində müzakirə ediləcəkdir.

General Baratovun bəyanatına cavab olaraq Parlaman katibi Əhməd bəy Pepinov söyləmişdir ki, Azərbaycan türkləri böyük bir həyəcan və iztirab içindədirlər. Onlar Dabravol ordusunun Azərbaycana qarşı sui-niyyət bəsləmədiyinə inanmayırlar. Həman eyni təminat Dabravol komandanlığı tərəfindən əvvəlcə Dağıstan xalqına da verilmişdi. Lakin şu təminatın verilməsi Dağıstan istiqlalını məhv etməyə general Denikin üçün bir maneə təşkil etmədi. Azərbaycan türkləri ruslarla həmişə dostanə və sülh-müsalimətlə [əmin-amanlıqla] yaşamışlardır. Onlar gələcək demokrat Rusiya ilə kəndi istiqlallarının bəqası [davamı] şərtilə sıxı rabitə və hüsn-əlaqədə bulunmadan qeyri bir şey arzu etməyirlər.

Cənab Pepinovun sözlərinə cavabən Baratovun adyutantı söyləmiş ki, general Denikin Dağıstana qoşun göndərməsi

orada kəndisinə əsaslı bir aşıyanə [yuva] yapmış bolşevizmi qaldırmaqdan ötrü olmuşdur. Türk və nemesləri qovub çıxarmaq üçün ingilislərin Bakıya gəlməsi kimi, dabravollar da öz arxasını təmin etmək və bolşeviklərlə mübarizə etmək üçün Dağıstana daxil olmuşlardır. Onlar orada asayiş və nizam bərpa etmək və bolşeviklərdən özlərini qorumaqla kəndi vəzifələrini ifa etmişlərdir. O, general Denikin namından dübarə təkrar edir ki, bolşevizmə vüsət verilməmək şərti daxilində Azərbaycana qarşı heç bir əks-hərəkət tədabiri ittixaz edilməyəcəkdir [tədbiri görülməyəcəkdir].

Saat 3-də general Baratov Parlaman-dan getmişdir.

MÜƏLLİMLƏR QURULTAYI

(10-ncu iclas)

Məclis avqustun 27-də saat 10-da açılır.

1) Lənkərandan gələn iki nümayəndə alqışla qəbul olunur. Mandatları Mandat komiyonuna verilir.

2) Haqsız yerə əzl olunduğunu [işdən çıxarıldığını] və maaşları da verilmədiyini istida edən Göyçay müəllimlərinin istidası [ərizəsi] kəndi məntəqəsinin nümayəndələrinə bərayi-istintaq [araşdırılmaq üçün] həvalə olunur.

3) Qurultay hürufatımızın [hərflərimizin] dəyişdirilərək latın hürufatının qəbulu tərəfdarıdır. Bu xüsusda Nəzarət tərəfindən göstəriləcək fəaliyyət hüsn-rəğbətlə qarşılanaçaqdır.

4) Qurultay imla xüsusunda şimdilik müəyyən bir qərar verməyir.

5) Ümum ibtidai məktəblər üçün hazırlanmış təlim kitablarının vaxtilə yerlərinə irsalı [göndərilməsi] üçün təşəbbüsdə bulunulacaqdır.

6) Məkatibi-ibtidaiyyəyə türkcə “Azərbaycan” və “Hökumət xəbərləri” qəzetləri ilə təlim və tərbiyə və ədəbiyyata aid məcmuələr göndərilməsi tələb olunacaqdır.

7) Ticarət, sənaye və fəllahət [kənd təsərrüfatı] məktəblərinin açılması üçün təşəbbüsdə bulunulacaqdır.

8) Yeni ünəs [qız] məktəblərinin açılması və müəllimsiz qalan bu cür məktəblərə müəllimə təyin edilməsi hökumətdən tələb ediləcəkdir.

9) Məclis saat 12-də qapanır.

11-nci məclis

Məclis avqustun 27-də axşam saat 5-də açılır.

1) Mühərriri-şəhir Halim Sabit əfəndi qurultaya təqdim olunur. Alqışla qarşılanır. Müşarünileyh [deyilən şəxs] də müəllimlərlə təsərrüfəndən dolayı bəxtiyar olduğunu izhar ilə müqabilədə bulunur.

2) Müəllimlərin təqaüd müddətinin miqdarı məsələsi hökumətdən məlumat alınca qədər təxir olunur.

3) Maarif naziri və müfəttişlərlə məkatib beynindəki mürasilatın [məktəblər arasındakı yazışmaların] türkcə olması və türkcə yazılmayan məktublara cavab verilməməsi təhti-qərara alınır.

4) Müəllimlərə qabiliyyəti-elmiyyələrinə görə maaş verilməsi və heç qabiliyyəti olmayan müəllimlərin məktəblərdən ixracı qəbul olunur.

5) Qeyri məmurlara verilən ərzaq müəllimlərə də verilməsi xüsusunda hökumətə müraciət olunacaqdır.

6) İttifaqın ümumi mərkəzi Bakı olacaqdır.

7) Mərkəzi idarə seçkisi üçün Bakı müəllimlərinin hazır olması lazım olduğundan, seçkidən əvvəl qəzetə ilə elan olunaraq Bakı müəllimlərinin seçkiyə dəvət olunması qəbul olunur.

8) Şəhər məktəblərinin idarəsi bələdiyyədə qalacaqdır və ora müəllimlərinin maaşları da hökumət məktəblərində bulunan müəllimlərin maaşları ilə müsvəvi olacaqdır. Bu vaxta qədər almadiqları əlavələri də alacaqlardır.

9) Mövqufat və məscid məktəbləri də Maarif Nəzarətinə keçəcəkdir.

10) Maliyyə Komissiyası Qurultay üçün təxsis olunan [ayrılan] paranın 20 milyonluq fondan para bitdiyindən dolayı alınmadığını söyləyir. Qurultay bu paranın və smetada əlavə olunan on min manatın alınmasına təzədən iki nümayəndə seçir: Əliməhəmməd Mustafazadə və Qasımzadə Qulamirzə bəy.

11) İdris Axundzadənin “Müəllimlər və məktəblərimiz ilə hökumət” haqqında söylədiyi məruzəsi dinlənir və alqışla qəbul olunur.

Məclis saat 9-un yarısında qapanır.

BAKI XƏBƏRLƏRİ

Parlaman komissiyalarında

- Ədliyyə Nəzarətindən Parlmana istintaq əqsamının təşkil və tədilən [dəyişdirilərək] islahı haqqında qanun layihəsi təqdim olunaraq Ləvayehi-qanuniyyə [Qanun layihələri] komissiyasına göndərilmişdir.

- Hərbiyyə Nəzarətindən Parlamana Azərbaycan ordusu məmurlarına yeni maaş miqdarları haqqında bir qanun layihəsi təqdim olunaraq, Maliyyə və Büdcə komissiyasına göndərilmişdir.

- Daxiliyyə Nəzarətindən Azərbaycan Cümhuriyyətində ərazi təşkilatları təsisi haqqında bir qanun layihəsi təqdim olunaraq, 27 avqustda Ləvayehi-qanuniyyə komissiyasına göndərilmişdir.

- Səhhəti-Ümumiyyə Nəzarətindən Şuşa şəhərində məccani [pulsuz] bir dövlət xəstəxanası açılması haqqında bir qanun layihəsi Parlamana təqdim olunmuşdur.

- Səhhəti-Ümumiyyə Nəzarətindən 23 iyunda qəbul edilmiş qanunun Mərkəzi Dəniz Tibbiyyə İstasyonu məmurlarına aid olması haqqında bir qanun layihəsi Parlamana təqdim olunmuşdur.

- Maliyyə Nəzarətindən zinet əşyasına təəllüq edib də [əlaqədar olub da] xaricdən Azərbaycana daxil olan əmtəə üçün xüsusi müvəqqəti tarifənin mövqeyi-tətbiqə qonulması haqqında Parlamana bir qanun layihəsi təqdim olunmuşdur.

Quba xaçpərəstləri

Qubada olan xaçpərəstlər Bakı qubernatorundan teleqrafən rica etmişdirlər ki, onların Rusiyaya getmələri üçün vəsiqə verilməsi haqqında binagüzarlıq etsin [sərəncam versin]. Qubernator bunu qəbul edib lazımi binagüzarlıqlar etmişdir.

Qəza məktəbləri

Maarif Nəzarəti Daxiliyyə Nəzarətindən xahiş etmişdir ki, qəzalar polisində qəzalarda olan məktəblərə şagirdlər toplanıb dərəcə şüru etmələrinə [başlamaları-

na] yardım etmək üçün düsturüləmə [təlimatnamə] göndərsin. Buna binaən [buna əsasən], Bakı qubernatoru tərəfindən lazımi binagüzarlıqlar edilmişdir.

Qaçqınlara dair

Əmlak naziri Daxiliyyə nazirinə xəbər vermişdir ki, qaçqınlar işinə baxan komissiyanın üzvü Şpitalskini Şamaxı, Göyçay, Qalaqayın və Qubaya göndərmişdir. Məzkur [deyilən şəxs], bu yerlərdə qaçqınlara kömək olmaq üçün komissiyalar təşkil edəcəkdir. Şu komissiyalar Mərkəzi Komissiyaya dair işlər haqqında da məlumat verməlidirlər.

Bələdiyyə İdarəsində

- Mərkəzi Ev Komitəsi Bələdiyyə İdarəsinə müraciətən məlum etmişdir ki, son zamanlar Komitənin maddi cəhəti ciddi bir vəziyyətdə olduğundan naşi [olduğuna görə], bir çox fəaliyyətdən məhrum qalmışdır. Hətta Komitə külliyyətli surətdə olan odun mövcudunu belə satıb bitirmişdir. Hal-hazırda ucuz satmaq üçün bişirilən çörək üçün belə odun yoxdur. Komitə çörəyin bahalanmasının önünü almaq qəsdini ilə Bələdiyyə İdarəsindən rica etmişdir ki, odun verilmək haqqında lazımi binagüzarlıqda bulunulsun.

- Dünəndən etibarən konkə yollarının təmizlənməsinə şüru edilmişdir [başlanmışdır]. Bu gün yaxud sabahdan etibarən konkələr işləməyə başlayacaqdır. Konkə fiyatı 1 manat 80 qəpikdir.

Yetimlər yurdu nəfinə müsəmirə nəticəsi

Avqustun 13-də Hökumət Teatrosunda xanım Olinskayanın təşəbbüsü ilə 25 faizi yetimlər yurdu nəfinə [xeyrinə] ol-

maq üzrə tərtib edilən müsamirənin mədaxili, məxarici bu qərar üzrə olmuşdur:

Bütün hasilat 32763 manat 70 qəpik;

Məxaric 29888 manat 80 qəpik;

Təmiz hasilat 2874 manat 90 qəpik;

25 faizi 718 manat 75 qəpik.

Həmin faiz məbləği yetimlər yurduna verilməkdən ötrü müsamirə müdirəsi Pəri xanım Topçubaşovaya tapşırılmışdır.

Axtarış

Avqustun 28-də Mariinski küçə ilə Tarqovı küçənin küncündə olan kinoteatr “Renessans”ı polis məmurları gecə saat 11-də əhatə edib camaatdan başburt tələb etmişdir. Bir çoxlarının başburdu olmadığından polis idarəsinə göndərilmişdir.

Atışma

Dünən axşam Nikolayevski küçə tərəfində müsəlsəl [ardıcıl] atışma eşidilirdi. Bu axır vaxtlarda çox atışmalar ittifaq düşür. Ümumən bakılılar tərkd etdikləri adətlərini əllərinə almışdılar.

İskələ müdiri

Ticarət iskaləsinə rais olmaq üzrə Əmirov cənabları təyin olunmuşdur. Məzkur [adı çəkilən şəxs], Batumda da şu xidmətdə idi.

AZƏRBAYCANDA

Məbuslar Lənkəranda

Avqustun 16-da küləkli bir gündə yaşılan paroxod lənkəranlıların xəbəri olmadan möhtərəm məbus Rəsulzadə Məhəmməd Əmin cənabları ilə Abbasqulu

Kazımzadə və Məhəmmədbağır Şeyxzamanov cənablarını Lənkərana çıxarmışdı.

Mehmanlar o günü günorta naharında Parlaman məbusu olub Lənkəran fəthində çiyində tufəng xəndəklərə patron daşımaq surəti ilə bilfeil iştirak edən Hacı Molla Səlim əfəndiyə qonaq idilər. Qonaqların ayağı altında məxsusi bir qurban dəxi zəbh edilmişdi [kəsilmişdi].

Azərbaycanın bənam [adlı-sanlı] natiqi Rəsulzadə cənablarının vürudunu [gəlişini] xəbər alan camaat həmin gün saat 4-də bazar-dükkanı bağlayaraq Böyük məscid həyətinə cəm olmuş və möhtərəm natiqi dinləmək istəmişdi.

Saat 4-də 5-6 min camaatın toplandığı came həyətinə müsafirlər gəldilər. Gurultulu alqışlar altında Rəsulzadə Məhəmməd Əmin cənabları Hacı Axund tərəfindən camaata təqdim olundu.

Məhəmməd Əmin əfəndi nitqə başlayaraq lənkəranlıları xilas olduqlarından dolayı təbrik eylədi. Bədəhu [sonra] Azərbaycan Cümhuriyyətinin surəti-təşəkkülü haqqında saat yarım qədər bəyanat verdi. Natiqin sözləri təkrarən alqışlar vasitəsilə qət olunurdu [kəsilirdi]. Nəhayət, nitq “Hökumətə əsgər vermək surəti ilə əsasi-istiqlalımızı möhkəmlətməlisiniz” cümləsi ilə qurtardıqda “Azərbaycan üçün ölümə də hazırız” cümləsi ilə xalq hökumətə təcidi-beyət etmiş oldu [tabe olduğunu bir daha ifadə etdi].

Natiq sürüncəli alqışlar və “Yaşasın Rəsulzadə” nidaları içində mövqeyini tərkd edərək xalqla vidalaşdı.

O gün axşamçağı qonaqlar şəhərin ətrafında səngərləri səyahət etdilər. Şiləvar kəndində əhali tərəfindən istiqbal

olundular [qarşılandılar]. Lənkəran fəthi əsnasında şəhid düşən şühəda qəbrini ziyarət etdilər.

Sabahı günü qonaqlar İstisulara getmişdilər. İstisudan qayıtdıqda Karpoviç mülkündəki rus kəndçiləri yol qabağına çıxıb qonaqları çay ziyafətinə dəvət etdilər. Dəvət qəbul olunub, nəticədə Rəsulzadə əfəndi rus camaatını təskinamiz sözlərlə Azərbaycan[ın], haqlarında adil olacağını kəndilərinə təmin etdi. Əhval-larını sordu. Əmin və amanda olduqlarını ərz etdilər.

O gün saat 4-də qubernatorluq dairəsində qonaqların şərəfinə ziyafət verilmişdi. Ziyafətdə İran konsulu ilə ingilis nümayəndəsi dəxi iştirak edirlərdi.

Ziyafətdən sonra axşam saat 6-da musiqi sədasi qonaqların getməkdə olduğunu camaata xəbər verirdi. Bir cəmi-qəfir [böyük bir qələbəlik] dəniz sahilinə toplanmışdı. Camaatın “Yaşasın Rəsulzadə”, “Yaşasın Azərbaycan” sədaları nidası altında qayıq sahildən aralanıb gəmiyə doğru hərəkət etdi.

General-qubernator, İran konsulu həzrətləri, məmurini-mülkiyyə və əsgəriyyə [mülki və hərbi məmurlar], əyani-bəldə möhtərəm müsafirləri yola salmaq üçün qayıqlarla gəmiyə qədər gəlmiş, musiqi bandosu dəxi ayrı bir qayıqda qonaqların şərəfinə tərənnümsaz olmuşdu. Müsafirleri təşyə [yola salmaq] üçün bir qitə Lənkəran fatehi əsgərlər dəxi sahilə qədər gəlmişlərdi.

Gəncədən

(Öz müxbirimizdən)

Burada adətdir, hər il Hacıkənd yaxınında bulunan erməni köylərinə dəstə-

lərlə səyahətə çıxarlar. Böylə səyahətlərdən birisi də bu günlərdə Gəncə valisi Xudadad bəy [Rəfibəyli] başda olduğu halda Hacıkəndin yaxınında bulunan erməni köyü Çaykəndə getmişdi.

Dəstəni təşkil edən zatlar bunlar idi: Parlaman üzvü və sabiq Daxiliyyə naziri Xəlil bəy [Xasməmmədov], müddəi-ümumi [prokuror] Nəsrəddin bəy, Parlaman üzvü doktor Musa bəy [Rəfiyev] və vits-qubernator [Əmir] xan Xoyski.

Bunlar daha yarı yolda bulunan rus köyü Mixaylovkaya girdikləri zaman iş rəsmi bir şəkli girmiş, ətrafda bulunan erməni köylərinin vəkilləri bunların həman köydə istiqbalına çıxıb “xoş gəldin” söyləmişlərdi.

Bundan sonra Çaykəndə gedilir və orada ermənilər tərəfindən köyün girəcəyində yapılan əlaqəpıda köyün ağsaqqal və ruhaniləri tərəfindən istiqbal edirlər [qarşılanırlar]. Erməni vəkilləri Azərbaycan hökumətinə bəyani-sədaqət olmaq üzrə hökumət əzalarını [üzvlərini] əvəlcə duz-çörəklə qarşılayıb bəyani-xoş amədi edirlər [xoşgəldin deyirlər]. Və sonra kəndilərinin hökumətə sadıq qalacaqlarını söz verdikləri kimi, onlara da Azərbaycandakı sair millətlərlə bir dərəcədə baxılmasını istirham edirlər.

Qubernator həzrətləri onlara cavabən müsavətin [bərabərliyin] icrasında indiyə qədər heç qüsur edilmədiyini və bundan sonra da edilməyəcəyini anlatır.

Bu mərasimdən sonra ermənilərin müsafirlər üçün açmış olduğu süfrə başına gedilib oturulur. Yemək əsnasında möhtərəm məbuslarla erməni vəkilləri arasında türkcə nitqlər söylənilib, ermənilər tərəfindən söylənən nitqlərin qeyd

ediləcək mühüm bir nöqtəsi vardır. Onların hər birisi təkrar-təkrar hökuməti sevdiklərini, ancaq bəzi xarici təsirlərin nüfuzunu və onların da bu yaxında dəf ediləcəyini söyləyir, qubernatora müraciətlə üçüncü nahiyədəki erməni köylərinin təslim olunmaları üçün tədbir görülməsini rica edirlər.

Ziyafətdən sonra müsafirlər dönərkən köyün iki yerində xalı çəkilməmiş yerlərdə qarşılıb köyün kəndi məhsulətini ilə qonaq edilirlər. Bundan sonra vidalaşib hər iki tərəf ayrılır.

Çaykənd erməniləri bu civar ermənilərinin başçısı olduğundan, öteki köylərə də icrayı-təsir edə bilmişdir. Onun üçündür ki, bu il Gəncəbasar köçəriləri bu köylərin arasından salamat olaraq keçmişlərdir. Söylənildiyinə görə, erməni başçıları bütün köylərə elan etmişlər ki, köçəri müsəlmanlara sataşan ermənilər şiddətlə cəzalanacaqdırlar. Həqiqətən, bu il bu elanın təsiri də görülmüşdür.

ERMƏNİSTANDA

Erməni Parlamanında polkovnik Haskellin nitqi

Erməni teleqraf agentliyindən aldığı məlumat əsası ilə məhəlli [yerli] rusca qəzetələr xəbər verirlər ki, Ermənistan Parlamanında Haskell bu məzmununda bir nitq söyləmişdir:

Əfəndilər, mən bilirəm ki, sizin hamınız hal-hazırda yalnız bir fikir edirsiniz ki, o da tez zamanda Müttəfiqlərdən kömək almaq və qorxu altında olan vətəninizi mühafizə qılmaqdan ibarətdir.

Amerika xalqı təəmmül ilə [ətraflı düşünüb-daşınaraq] iş görür. O, Cahən müharibəsində iştirak etmək məsələsində də təəmmül etmişdi. Fəqət iştirak etcək, bütün qüvvəsini sərf etdi də, müharibənin xitama yetişməsinə nail oldu.

Şimdi isə Sülh Konfransı tərəfindən təsdiq edilmiş sülh müahidənaməsini [sazişini] imza etmək məsələsini təxirə salmış və nə qədər ki müahidənamə imza edilməmiş, Ermənistan mandatı məsələsi də müzakirə ediləmməyəcəkdir. Əlbəttə ki, bu sizin və mənim üçün də mövcubi-təəssüfdür [təəssüf vericidir].

Şimdi istiqbalı [gələcəyi] kənara qoyaraq hal-hazırda dair qonuşalım. Bu saat ən mühüm məsələ odur ki, Müttəfiqlərdən Ermənistan xalqı nə qədər maddi müavinət ala biləcəkdir.

Şübhə yoxdur ki, Ermənistan əsgəri [hərbi] kömək alacaqdır. O da Azərbaycan və Gürcüstana qarşı çıxmaq üçün olmayıb, ancaq öz sərhədlərini müdafiə etmək üçün qalacaqdır.

Mən Parisdə olduğum zaman Ermənistan övzasından [vəziyyətindən] xəbərdar oldum və bu rəyə gəldim ki, Ermənistan əsgəri müavinət lazımdır. Və başqa dövlətlərdən birinin qoşunları əvəz edincəyə qədər Britaniya qoşunlarının Zaqaqaziyada qalması lazımdır.

İngiltərə qoşunlarının Zaqaqaziyadan çəkilməsi binagüzarlığı [sərəncamı] xəbərini mən İstanbulda eşitcək həman saat Sülh Konfransı və Klemanso qarşısında protesto izhar etdim. Şimdi bu məsələ Parisdə müzakirə edilir. Mən etiqad edirəm ki, mənim təvəqqem qəbula keçəcək və ingilis qoşunları Zaqaqaziyada qalacaqlar. Hərgah onlar Zaqaqaziyadan

getmiş olsalar da, əvəzlərinə bəs qədər qüdrətli qoşunlar tapa bilərik.

Ərzaq, hərbi, maddi və əlbisə cəhə-tindən təmin etmək üçün lazımı binagü-zarlıq edilmişdir. Amma şimdiki bu məsələ ikinci dərəcədə qalır.

Şübhəsizdir ki, Britaniya hökuməti tərəfindən təyin edilmiş hüdudu Azərbaycan nəqz [ləğv] etmişdir. Bu fəqərə [hadisə] mənə məcbur edir ki, Azərbaycanı xəbərdar etmək üçün Tiflisə və Bakıya gedim. Əgər bu hadisələrə qarşı Azərbaycan tədbirlər ittixaz edib [tədbirlər görüb] müharibə əməliyyatını qət etməzsə [kəsməzsə], Azərbaycan üçün ciddi nəticələri mövcub olacağından qeyri, Azərbaycan hökuməti üzvlərini də məsuliyyət altına alacaqdır. *(alqışlar)*

Ermənistan əsgəri müavinətdə bulunmaq məsələsini Tiflisdə mən İngilis Komandanlığı ilə danışmış məsləhətləşəcəyəm. Torpaq və sənaye [sənaye] işlərini qaydaya salmaq üçün və doğru yola sövq etmək üçün bu yaxın zamanda Parisdən mütəxəssislər gələcəkdirlər. Əgər mənim müxəbiratım [xəbərləşmə, rəbitəm] Parislə sürətlə getməz isə, mən özüm bizzat [şəxsən] Parisə əzimet edər [yola düşər] və Ermənistanə təxirsiz müavinət edilməsini Konfransdan tələb edərəm. Şu təqdirdə mənim ixtiyarımda Qara dənizin ən səri [sürətli] hərəkətli paroxodu olacaqdır. *(alqışlar)*

Sərhəd məsələsində bir çağırım yerin o dövlətə, ya bu dövlətə keçməsi heç əhəmiyyəti-qatini haiz deyildir [hələdici əhəmiyyət daşımır]. Netəkim Blezikin müvəqqəti işğalı, yaxud Romaniyanın bir azacıq torpaqdan ayrılmasının heç bir əhə-

miyyəti olmadı. Erməni xalqına lazımdır ki, başqa məsələləri istiqbala buraxıb, şimdilik edilməkdə olan müavinəti qəbul etmək üçün hazırlansınlar. Əsaslı məsələlər həll edildikdən sonra başqaları kəndi-kəndinə həll ediləcəkdirlər.

Mən rica edərdim ki, mənə Türkiyəyə, Azərbaycana və Gürcüstana sui-niyyətdə və ədavətdə bulunan kimi təfəhhüm etməyəsini [baş düşməyəsini]. Fəqət mən Sülh Konfransından təlimat aldığım üçün sizin məmləkətinizi müdafiə etməyə borc-luyam.

Məmafih [digər tərəfdən], erməni xalqı və hökumətinə lazımdır ki, gələcək-[də] baş verə biləcək ixtilal və münaqişəyə meydan verməmək üçün öz qonşuları ilə hüsn-əlaqədə bulunmuş təşəb-büsətinə da bulunsunlar. Məmləkəti müdafiə qılmaq üçün hökumətin və məmurların ehtimamını [səyini] mən müşahidə edirəm. Şimdi siyasi proqramlarla uğraşmaq zamanı olmayıb, xalqın həyatını təmin etmək lazımdır. Mənim proqramımın həyata çıxarılması erməni xalqı və hökumətindən asılıdır.

Mənə edilən hörmət və ehtiramdan dolayı təşəkkürümü izhar edərək vətən yolunda işləməni üçün əzmkar olmanızı arzu edirəm. *(şiddətli alqışlar)*

Qismi-məxsusumuzda Haskelin vürudu xəbərində qeyd edildiyi üzrə, mümailəy [adı çəkilən] nümayəndə bu nitqin təğlit [təhrif] edilmiş, xüsusən Azərbaycan və Gürcüstana aid qisminin tamamilə həqiqətdən uzaq olduğunu qeydlə, Tiflis qəzetələrində bunun təkzibi haqqında binagüzarlıq etmiş olduğunu da ayrıca bildirmişdir.

TEATRO VƏ MUSIQI

“Gülmək gecəsi”

Bu gün axşam yekşənbə [bazar] günü avqustun 31-də müsəlman aktyorlarından Rza Darablı və Əbülhəsən Anaplının iştirakı ilə “Ağlamaq və gülmək” gecəsi adında tamaşa göstəriləcəkdir. Bu tamaşada faciələrdən, opera və operettalardan şəkillər göstərilib, artistlər tərəfindən gülməli nömrələr oxumaqla bərabər, “Qoçuların toy məclisi” dəxi mövqeyi-tamaşaya qoyulacaqdır. Bundan əlavə, Məhəmmədəli, Nikolay, Əbdülhəmid arasında olan müsahibə dəxi Darablı, Anaplı və Ələkbər Hüseynzadə tərəfindən göstəriləcəkdir və axırda Əliislam [Dadaşov] və Mirpaşa [Sadiqov] tərəfindən “milli meyxana” söylənəcəkdir. Şuşalı Seyid oxuyub, Sarabski “Əsli-Kərəm”dən söyləyəcəkdir. Mirzəağa Əliyev və Hacıağa Abbasov kupletlər oxuyacaqlar.

TƏŞƏKKÜR İZHARI

Möhtərəm müdir əfəndi!

Yaşıl Qələm cəmiyyətinə maddi müavinət olmaq üzrə, möhtərəm şairimiz Salman Mümtaz əfəndi tərəfindən verilən bir min rublə ianədən dolayı cəmiyyət heyəti-idarəsinin təşəkkürünü ərz etmək üçün mütəbər qəzetənin vasitə olmasını istida eylərəm.

*Yaşıl Qələm heyəti-idarəsi naminə:
Hüseyn Sadiq*

Bəhri-Xəzər dənizində posta, sərnişin və yük gəmilərinin hərəkəti

Bakı-Ənzəli

15-ci körpüdən səşənbə [çərşənbə axşamı], cümə və bazar günləri saat 4-də.

Bakı-Tazəşəhər (Krasnovodsk)

15-ci körpüdən düşənbə [bazar ertəsi], çərşənbə və cümə günləri saat 5-də.

Bakı-Salyan

19-cu körpüdən bazar, səşənbə, çərşənbə və cümə günləri saat 4-də.

Bakı-Ənzəli-Şahsavar-Məşhədsər-Bəndər Gəz və geri

17-ci körpüdən çərşənbə günü saat 4-də.

Bakı-Həsənquli-Bəndər Gəz-Məşhədsər və geri

17-ci körpüdən səşənbə günü saat 4-də.

Petrovsk-Fort-Aleksandrovsk-Quryev və geri

Paroxodlar Petrovskdan pəncşənbə [cümə axşamı] günləri saat 4-də çıxırlar.

Bakı-Lənkəran-Astara

17-ci körpüdən düşənbə, səşənbə və şənbə günü saat 4-də.

Bakı-Petrovsk

15, 24 və 25-ci körpülərdən səşənbə, pəncşənbə və şənbə günləri saat 4-də.

T-178

Xüsusi müsəlman təvəllüdxanası

Gövhər xanım Qazızadə

Vəzi-həmlər edənlər hər bir vaxt, gələn xəstələr isə hər gün səhər saat 10-dan 2-yə kimi qəbul edilirlər. Təvəllüdxanada əməliyyatı-cərrahiyyə (operasiya) icra edilib, doktor Tsentner konsultasiya yapır. Feldşeritsamama Vasserman çiçək döyür, yara bağlayır və iynə vurur. Adres: Armyanski küçə nömrə 13. Telefon nömrə 58-39.

T-321

Doktor M. İ. Lurye

Əmrəzi-zöhrəviyyə və daxili naxoşluqları qəbul edir. 914 və 606 müalicəsi. Qəbul edir hər gün səhər saat 8-1-ədək; axşam saat 4-

7-yədək. Ünvan: Vorontsovski küçə, nömrə 45, Bandarnının küncündə, yolu Bandarnıdan, nömrə 8, 3-cü mərtəbə. Telefon: 17-06 və 52-36.

7406

Arvad diş həkimləri

Z. A. Şexter və xanım

Dişlər ağrısız çıxarılır. Qızıl qapaq, qazma və hər növ qayıрма dişlər. Dişlərin yaxşı qayıdırılması təmin olunur. Kənardan gələnlər üçün tezliklə görülür. Qiymətlər münasibdir.

Qəbul olunur səhər saat 9-dan 2-yədək, axşam saat 4-dən 7-yədək.

Voronsovski küçə 17 nömrəli evdə, paradni qapıdan.

10218

Petroqraddan gəlmiş doktor

İshaq Avetisoviç Atayans

(professor Mixaylovun müavini)

Mamalıq, qadın və urologiya naxoşluğuna mübtəla olanları qəbul edir. (Bövl [idrar] yolu azarına, köhnə və təzə süzənəyə müalicə edir.) Bövl yolunu elektrik aləti ilə müayinə edir. Hər gün saat 3-dən 6-ya kimi. Çaharşənbə günləri fəqirləri pulsuz qəbul edir.

Ünvan: Telefonnu küçə, nömrə 6.

7444

Diş həkimi B. L. Levin

Gəlib naxoşları qəbul etməyə başlamışdır. Dişləri ağrısız çəkir. Kabinədə diş çıxığı laboratoriyası vardır. Qızıl ənglər, qızıl köklər, kauçuk işləri. Qəbul edir səhər saat 9-dan 1-ə dək, axşam saat 4-dən 8-ə dək. Adres: Sisyanovski, nömrə 7, Qubernskinin küncündə.

7440

Elan

Culfa-Bakı dəmiryol idarəsi

Bununla Yevlaxdan Qaryaginə və Qaryagindən Culfa-Bakı dəmiryolunun qayırilan

xətti Zəngəzur qəzası Nüvədiyə qədər yol yükünün aparılmasını öz öhdələrinə götürmək istəyən şəxsləri şifahi müsabiqəyə dəvət edir. Yükün miqdarı 30 min puda qədərdir. Müsabiqə 13 sentyabrda Yol İdarəsinin binasında (Bakı, Velikoknyajeski, nömrə 2, sabiq “Qrand hotel”, saat 10-da). Şəraiti öyrənmək istəyənlər sentyabrın 5-dən hər gün yuxarıda zikr olunan idarə binasında saat 10-dan 12-ə qədər müraciət edə bilərlər.

Müdir avazinə injiner: N.Yaroş
9011

Müvəqqəti müdir:

Xəlil İbrahim

QEYD VƏ ŞƏRHLƏR

Hökumət Teatrosu axşam tamaşası

səh. 544. “Lotu Cabbarlar”: “Lotu Cabbar” məzəli söhbətləri, parodiyaları və oyunları ilə səhnələrdə və toyxanalarda camaatı güldürən Cabbar Vahidovun ləqəbi idi. Burada “Lotu Cabbarlar” deyərkən, onun üslubunda çıxış edən komiklər nəzərdə tutulur.

“divertiment”: səhnə əsərinin mahnılar, rəqslər və parodiyalardan ibarət olan xüsusi hissəsi.

Azərbaycan Məclisi-Məbusanında

səh. 545. “biz təbrik edirik”: qəzetdə “bizi təbrik edirik” getmişdir.

Teleqraf xəbərləri

səh. 547. “spartaklar”: Almaniya marksistləri; ümumdünya proletar inqilabı tərəfdarı idilər.

səh. 548. “Avam Kamerası”: ikipalatalı Böyük Britaniya Parlamentinin aşağı palatası olan İcmalar Palatası.

“Ershersoq İosif”: 1918-1919-cu illərdə Macarıstan regenti olan İosif Avqust nəzərdə tutulur.

Türkiyədə

səh. 551. “Sart”: Türkiyədə, Manisa ilinin Salihli ilçəsinin qəsəbəsi; Sart qəsəbəsi yaxınlığında Sardes (yaxud Sardeis) adlı qədim şəhərin xarabalıqları var.

səh. 552. “Meqali İdeya”: yunanların, İstanbul mərkəz olmaqla Bizans imperiyasını bərpa etmək məqsədi güdən nəzəriyyəsi.

“Sultan Əbdülhəmid zamanında”: 1876-1909-cu illərdə Osmanlı sultanı olan II Əbdülhəmid nəzərdə tutulur.

“Krit”: Aralıq dənizində Yunanıstana məxsus ada. 1669-1898-ci illərdə Osmanlı dövlətinin bir əyaləti olmuşdur.

səh. 553. “Qutül-Əmarə qəhrəmanı”: Birinci Dünya müharibəsinin gedişatında İraq cəbhəsində Bağdadın 160 km cənubunda ingilis qarnizonu Osmanlı korpusu tərəfindən mühasirə edildi. Məhməd Nurəddin bəy, miralay rütbəsiylə, Qutül-Əmarədə ingilis qarnizonunu mühasirəyə alan Osmanlı qolordusunun (korpusunun) komandanı idi. 1915-ci il dekabr ayının əvvəllərində başlayan mühasirə 1916-cı il aprel ayının axırlarında ingilislərin təslim olmasıyla başa çatdı.

səh. 554. “Etilaf fırqəsi”: 1911-1913 və 1918-1919-cu illərdə Türkiyənin siyasi həyatında əhəmiyyətli rol oynayan “Etilaf və Hürriyyət” partiyası nəzərdə tutulur.

“İttihadçı”: 1913-1918-ci illərdə Türkiyədə böyük nüfuz sahibi olmuş “İttihad və Tərəqqi” partiyasının üzvləri nəzərdə tutulur.

Zaqafqaziya komissarı Haskellin vürudu

səh. 555. “Sülh Konfransının Beşlər Şurası”: ABŞ, Böyük Britaniya, Fransa, İtaliya, Yaponiya dövlətlərinin nümayəndələrinin təmsil olunduqları Şura.

Teatro və musiqi

səh.565. “Məhəmmədəli, Nikolay, Əbdülhəmid”: İran şahı Məhəmmədəli şah Qacar, Rusiya imperatoru II Nikolay və Osmanlı sultanı II Əbdülhəmid nəzərdə tutulur.

Elan

Culfa-Bakı dəmiryol idarəsi

səh. 566. “Nüvədiyə qədər...”: rus dilindən tərcümə edilən bu elan mətnində “Nüvədiyə” yerinə “Nyuvadova” getmişdir.

